

ГОДИШЊАК ГРАДА БЕОГРАДА
ANNUAL OF THE CITY OF BELGRADE

UDK 930.85(497.11 Београд)

ISSN 0436-1105

МУЗЕЈ ГРАДА
БЕОГРАДА
BELGRADE CITY
MUSEUM

ANNUAL OF THE CITY OF BELGRADE

VOL. LXIX—LXX, 2022—2023

BELGRADE CITY MUSEUM
NO. 1 ZMAJ JOVINA, BELGRADE

УДК 930.85(497.11 Београд)

ISSN 0436-1105

МУЗЕЈ ГРАДА
БЕОГРАДА
BELGRADE CITY
MUSEUM

ГОДИШЊАК ГРАДА БЕОГРАДА

Књ. LXIX—LXX, 2022—2023

МУЗЕЈ ГРАДА БЕОГРАДА
ЗМАЈ ЈОВИНА 1, БЕОГРАД

FOR THE PUBLISHER

Jelena Medaković, Belgrade City Museum

EDITORIAL BOARD

Vesna Bikić, Archaeological Institute, Belgrade

Žaneta Đukić Perišić, The Ivo Andrić Foundation, Belgrade

Aleksandar Fotić, University of Belgrade, Faculty of Philosophy, Belgrade

Aleksandar Kadijević, University of Belgrade, Faculty of Philosophy, Belgrade

Predrag Marković, Institute for Contemporary History, Belgrade

Jelena Medaković, Belgrade City Museum, Belgrade

Miloš Spasić, Belgrade City Museum, Belgrade

Ana Stolić, Historical Institute Belgrade, Belgrade

EDITOR-IN-CHIEF

Miloš Spasić, Belgrade City Museum

SECRETARY OF THE EDITORIAL BOARD

Milena Nedeljković, Belgrade City Museum

COVERS

Branislav Fotić

DIGITAL PROCESSING

Branislav Fotić, Tijana Dinić

PROOFREADING AND CORRECTION

Milena Bogdanović

TRANSLATION TO ENGLISH

Translation agency „Lako do prevoda“

ЗА ИЗДАВАЧА

Јелена Медаковић, Музеј града Београда

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Весна Бикић, Археолошки институт, Београд

Жанета Ђукић Перишић, Задужбина Иве Андрића, Београд

Александар Кадијевић, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Београд

Предраг Ј. Марковић, Институт за савремену историју, Београд

Јелена Медаковић, Музеј града Београда, Београд

Милош Спасић, Музеј града Београда, Београд

Ана Столић, Историјски институт, Београд

Александар Фотић, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Београд

УРЕДНИК

Милош Спасић, Музеј града Београда

СЕКРЕТАР УРЕЂИВАЧКОГ ОДБОРА

Милена Недељковић, Музеј града Београда

КОРИЦЕ

Бранислав Фотић

ДИГИТАЛНА ОБРАДА

Бранислав Фотић, Тијана Динић

ЛЕКТУРА И КОРЕКТУРА

Милена Богдановић

ПРЕВОД НА ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК

Преводачка агенција „Лако до превода“

Илустрација на корицама преузета из текста Између „крста и полумесеца“:
планови Београда у XVII и XVIII веку из збирке Музеја града Београда

САДРЖАЈ / CONTENT

Милош П. Спасић, Драгана Д. Стојић

ПРОСОПОМОРФНИ ПОКЛОПЦИ У СВАКОДНЕВНОЈ
И СИМБОЛИЧКОЈ ПРАКСИ ВИНЧАНСКИХ ЗАЈЕДНИЦА 9

Miloš P. Spasić, Dragana D. Stojić

PROSOROMORPHIC LIDS IN EVERYDAY AND SYMBOLIC
PRACTICE OF VINČA COMMUNITIES 26

Владимир М. Томић

ИЗМЕЂУ „КРСТА И ПОЛУМЕСЕЦА“:
ПЛАНОВИ БЕОГРАДА У ХVII И ХVIII ВЕКУ
ИЗ ЗБИРКЕ МУЗЕЈА ГРАДА БЕОГРАДА 27

Vladimir M. Tomić

BETWEEN “THE CROSS AND THE CRESCENT”:
PLANS OF THE CITY OF BELGRADE IN THE 17th AND 18th CENTURY
FROM THE COLLECTION OF THE BELGRADE CITY MUSEUM 65

Ненад М. Лукић

МИЛОШ, ВИЋЕНТИЈЕ И НИКОЛА СТАНКОВИЋ,
КАПЕТАНИ И КНЕЗОВИ ИЗ ОСТРУЖНИЦЕ: КРАТКЕ БИОГРАФИЈЕ 67

Nenad M. Lukić

MILOŠ, VIĆENTIJE AND NIKOLA STANKOVIĆ,
CAPTAINS AND PRINCES FROM OSTRUŽNICA: BRIEF BIOGRAPHIES 82

Љубодраг Д. Обровачки

ПРИЛОЗИ ЗА ИСТОРИЈУ БЕОГРАДСКИХ ЈЕВРЕЈА:
СЕЋАЊА НА ЗАБАВИЉУ ТЕРЕЗУ МИЛЕР И ИЛУСТРАТОРА САМУИЛА ЕЛИЋА 83

Ljubodrag D. Obrovački

CONTRIBUTIONS TO THE HISTORY OF THE BELGRADE JEWS:
MEMORIES OF TEREZ MILER, GOVERNESS, AND SAMUILO ELIĆ, ILLUSTRATOR 102

Иван Р. Марковић, Милан П. Миловановић

АРХИТЕКТУРА ИЗЛОЖБЕНОГ ПАВИЉОНА У БЕОГРАДУ
КАО ФРАГМЕНТ КОЛЕКТИВНЕ ЗАБОРАВНОСТИ (1954–1987) 103

Ivan R. Marković, Milan. P Milovanović

ARCHITECTURE OF THE EXHIBITION PAVILION IN BELGRADE
AS A FRAGMENT OF COLLECTIVE UNFORGETTABLE (1954–1987) 118

Исидора С. Савић

АТЕЉЕ КАО ОГЛЕДАЛО ИДЕНТИТЕТА УМЕТНИЦЕ:
СОПСТВЕНА СОБА СЛИКАРКЕ БЕТЕ ВУКАНОВИЋ 119

Isidora S. Savić

ATELIER AS A MIRROR OF THE ARTIST'S IDENTITY:
THE PRIVATE ROOM OF THE PAINTER BETA VUKANOVIĆ 163

Марија Д. Петровић

БРАНИМИР ЋОСИЋ И ЊЕГОВ ЛЕГАТ У МУЗЕЈУ ГРАДА БЕОГРАДА 165

Marija D. Petrović

BRANIMIR ĆOSIĆ AND HIS LEGACY IN THE BELGRADE CITY MUSEUM 181

Иван Г. Келемен

ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ СТАРИХ ЗАНАТА СА ПОДРУЧЈА БЕОГРАДА (12) 183

Ivan G. Kelemen

CONTRIBUTION TO THE STUDY OF OLD CRAFTS FROM THE BELGRADE AREA (12) ... 192

Ангелина Ж. Банковић

ПРИКАЗ МОНОГРАФИЈЕ *ВОЈИН СИМЕОНОВИЋ: АРХИТЕКТА И ПИЛОТ* 193

Ангелина Ж. Банковић

ПРИКАЗ МОНОГРАФИЈЕ *СРЕДЊА ЕВРОПА И БЕОГРАД:
АРХИТЕКТОНСКИ УТИЦАЈИ 1919–1941.* 197

Владимир Петровић

НЕПОЗНАТИ ИВО АНДРИЋ: ДВЕ НОВЕ КЊИГЕ ЖАНЕТЕ ЂУКИЋ ПЕРИШИЋ 203

Милена Р. Недељковић

ПРИКАЗ КЊИГЕ *ЕМАНЦИПАЦИЈА VS ТРАДИЦИОНАЛИЗАМ:
БЕТА ВУКАНОВИЋ И ПУТ КА МОДЕРНОЈ СЛИЦИ* 209

Марија А. Стошић

ПРИКАЗ ИЗЛОЖБЕ *БОЖИЈИ ЉУДИ* БОЈАНА ВЕЉКОВИЋА 213

Милена Р. Недељковић

СЕЋАЊЕ НА ТАТЈАНУ КОРИЋАНАЦ (1955–2023)
СА КОМПЛЕТНОМ БИБЛИОГРАФИЈОМ 219

УПУТСТВО АУТОРИМА ЗА ПРИПРЕМУ И ПРЕДАЈУ РАДОВА
ЗА ГОДИШЊАК ГРАДА БЕОГРАДА 229

Ненад М. Лукић
Музеј науке и технике
Скендербегова 51, Београд
nenad.lukic@muzejnt.rs

МИЛОШ, ВИЋЕНТИЈЕ И НИКОЛА СТАНКОВИЋ, КАПЕТАНИ И КНЕЗОВИ ИЗ ОСТРУЖНИЦЕ: КРАТКЕ БИОГРАФИЈЕ

АПСТРАКТ: Остружница је пре и током Првог и Другог српског устанка била важно погранично место, у коме су рођене или су своје конаке поседовале многе истакнуте личности и војводе, попут Карађорђа, Радича Петровића и Милоја Петровића Трнавца. Осим тога, она је имала велики политички и културни значај у српској историји јер је у њеном атару одржана прва устаничка скупштина 1804. године, са радом је 1805. године почела прва основна школа, а у њој су биле стациониране и знатне војне јединице не само из београдске већ и из осталих нахија. С обзиром на то да је у домаћој историографији значај Остружнице солидно обрађен, у раду ће први пут бити систематизована историјска грађа и литература на основу које ће, у мери колико је то могуће, бити приказане биографије истакнутих устаника, официра и кнезова родом из Остружнице – Милоша, Вићентија и Николе Станковића.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *Остружница, Први српски устанак, Други српски устанак, Милош Станковић, Вићентије Станковић, Никола Станковић*

ABSTRACT: Before and during the First and Second Serbian Uprisings, Ostružnica represented an important border town, where many eminent figures and dukes, such as Karađorđe, Radić Petrović and Miloš Petrović Trnavac, were born or had their quarters. In addition, it had a great political and cultural significance in Serbian history, where the First Insurgent Assembly was held in 1804, the first elementary school opened in 1805, and considerable military units, not only from Belgrade, but also from other cities, were stationed there. Given that the importance of Ostružnica has been comprehensively covered in domestic historiography, the paper will systematize historical material and literature for the first time, which will, as far as possible, present the biographies of prominent insurgents, officers and princes from Ostružnica – Miloš, Vićentije and Nikola Stanković.

KEY WORDS: *Ostružnica, First Serbian Uprising, Second Serbian Uprising, Miloš Stanković, Vićentije Stanković, Nikola Stanković*

Остружница, далеко а близу Београда, због положаја на стратешки идеалном месту, била је једно од најзначајнијих устаничких упоришта у Првом српском устанку. Један од најважнијих догађаја из времена Првог српског устанка десио се на Васкрс 1804. године, када је у њеном атару с

радом започела прва Народна скупштина у модерној историји Србије, чиме су ударени темељи политичког деловања и политичке борбе дела српског народа који је живео на простору Смедеревског санџака (Београдског пашалука). Осим поменуте, у Остружници је Народна скупштина поново одржана 1806. године, а на обе су учествовали највиђенији људи Србије оног времена. Историју Остружнице обележиле су, наравно, и многе знамените и познате личности с краја XVIII и почетка XIX века, које су у њој живеле и радиле, и које су оставиле видан траг и у историји Србије. Од учесника аустро-турског рата 1788–1791. године поменимо Николу Радомировића, свештеника с краја XVIII века, Радича Петровића, капетана у фрајкору и једног од главних командана-та устаничке војске у Првом српском устанку, Петра Новаковића Чардаклију, такође фрајкорског капетана, трговца и дипломату, који је живео у Остружници. Осим њих, из времена Првог устанка треба поменути Николу Николајевића, првог учитеља у Остружничкој основној школи, основаној 1805. године, Милоја Петровића или Милоја Остружничанина, чувеног војводу, Милоша, Вићентија и Николу Станковића, капетане и кнезове у Нахији београдској, Ранка Урошевића, буљубашу, који се истакао у борбама за Београд 1806. године, оца Максима Максе Ранковића, управника града Београда 1835–1836. године, Јована Сушу (Сушића), Павла Бељу, Аћима Дољанца (Дољанчевића) и попа Марка Ненадовића. По стицању аутономије након Другог српског устанка истицали су се и Константин Николајевић, син учитеља Николе, који је био државни питомац, дипломата и министар, и свештеник и учитељ Милош (Јовановић) Сушић, један од највећих мецена позоришне уметности у Београду.

Тема овог рада су (браћа) Станковић, истакнути устаници и народни предводиоци из оба српска устанка.

На основу истраживања које је спроведено крајем XIX века, за фамилију Станковић се наводи да је једна од најстаријих и да јој се не зна даља старина. Имала је тада 19 кућа, крсна слава јој је била Свети Никола.¹ С друге стране, Духомир Цветковић у књизи *Остружница* наводи казивање Велибора Веле Живановића, старијег Остружничанина, да је порекло Станковића из Тополе.² Данас има доста мушких потомака Николе Станковића, док се за остала два

¹ Ненад Лукић, *Грађа за историју Чукарице*, књига 1, *Пописи становништва и имовине чукаричких насеља 1820–1933. године & порекло фамилија по истраживању Ристе Т. Николића: Жарково, Железник, Остружница, Сремчица, Велика Моштаница, Рушањ, Руцка, Пећани и Умка & формирање Општине Чукарица 1911. године* (Београд: Градска општина Чукарица, 2012), 96. У даљем тексту (Лукић, *Грађа*).

² Духомир Цветковић, *Остружница* (Београд: Културно просветна заједница, 2004), 57, 131. У даљем тексту (Цветковић, *Остружница*).

Станковића (Милоша и Вићентија) то не може поуздано рећи. Не може се такође са сигурношћу тврдити ни да су Милош, Вићентије и Никола били рођена браћа, али је велика вероватноћа да су били у блиским родбинским односима.

КАПЕТАН МИЛОШ СТАНКОВИЋ (о. 1772–1810)

Реконструкција живота познатог устаника Милоша Станковића из Остружнице је за сада готово немогућа због непостојања примарних историјских извора у којима би се могли наћи конкретни подаци о њему. Други, знатно каснији, секундарни извори дају изузетно штуре податке и малобројни су, што додатно отежава расветљавање његове улоге у Првом српском устанку. Најстарији извор требало би да буде његова спомен-плоча на остружничкој цркви, која је изграђена 1833. године, али се не може сигурно рећи које је године она узидана на храм. На њој пише: *Камен сеј гробни Милоша Станковића, бист капетан вожда Георгија Петровића, пож 88 лиет, прстависја 16. декемб. 1810. г.*

Слика 1.
Спомен-плоча Милошу Станковићу
на остружничкој цркви, 2022.
године (фото Н. Лукић)

Figure 1
Miloš Stanković memorial plaque
at the Ostružnica church, 2022
(photo N. Lukić)

Анализа текста на овом гробном натпису у ствари прави додатну конфузију јер, по њему, Милош Станковић је рођен 1722. године, што значи да је на почетку Устанка имао 82 године. Немогуће је да је човек са толико година могао бити активан учесник у рату, нарочито с чином капетана, тако да се подаци с надгробне плоче морају узети с великом резервом. Мишљења смо да је Милош Станковић рођен знатно касније, 1772. године, што се може закључити из нешто каснијих пописа становништва 1833. и 1863. године. Такође, врло је могуће да је дошло до грешке, па је можда изворно писало 38, али се с временом, с обзиром на то да је текст префарбаван, тај број претворио у 88.

У монографији о Остружници, која је изашла 2004. године поводом 200 година од почетка Првог српског устанка (Буне на дахије), њен аутор Духомир Цветковић је написао да је Милош Станковић учествовао у фрајкору, али ту тврдњу није поткрепио ниједним извором, па о томе за сада нема историјских података.³ Он се не помиње ни у песми *Буна на дахије*, као неки устаници из Остружнице и околних места. Други аутор, који је крајем XIX века писао о Карађорђу и његовим војводама, Константин Ненадовић, наводи да је Милош Станковић умро, а да је на његово место дошао његов брат Вићентије, а када је и Вићентије умро, на његово место је био постављен Никола, и додаје: *сва три ова брата били су добри јунаци и војевали су храбро за ослобођење Србије под Карађорђем*.⁴ Ни Ненадовићеви наводи нису у потпуности тачни, што ће се видети приликом презентовања биографије остале двојице Станковића.

Милоша Станковића као капетана и једног од команданата устаника из Посавске кнежине од савременика експлицитно помиње Петар Јокић, Карађорђевић пријатељ и пратилац, који је доста времена провео у Остружници и околини, а који за њега каже „умро је”, дакле није погинуо у неком боју. Нема сумње да је Јокић познавао готово све војводе који су нешто значили у Првом српском устанку и његовом исказу, иако датом 1841. године, мора се поклонити поверење.⁵

Пронаћи потомке Милоша Станковића међу великим бројем мештана Остружнице који су се презивали Станковић, или Милошевић, по његовом имену, изузетно је тешко и резултати до којих би се дошло могли би бити непоуздани. Наиме, у попису арачких глава за Остружницу из 1833. године налазе се Петар, Максим и Матеја, чије презиме Милошевић указује на то да им је отац био Милош. Петар је имао синове Дмитра, Милоја, Милутина и Милосава, а Матеја сина Маринка. У попису становништва из 1863. године помињу се Петрови синови Милоје, рођен 1821, и Милосав, рођен 1833, али овога пута с презименом Станковић. Од Матејиних потомака пописана је кћи Маринка Станковића Јана, рођена 1849. године.⁶ Ако од године рођења Милошевог

³ Ibid., 131. Сви датуми у раду, осим последње напомене, су по старом, Јулијанском календару.

⁴ Константин Н. Ненадовић, *Живот и дела великог Ђорђа Петровића Кара-Ђорђа Врховног Војводе, ослободиоца и Владара Србије и живот његови Војвода и јунака, као градиво за Србску Историју од године 1804 до 1813 и на даље 1* (Беч: Штампарија Јована Н. Вернаја, 1884), XVIII. У даљем тексту (Ненадовић, *Живот*).

⁵ Драгана Самарцић, пр., *Казивања о српском устанку 1804*, (Београд: Српска књижевна задруга, 1980), 222. У даљем тексту (Самарцић, *Казивања*).

⁶ Лукић, *Грађа*, 97–102, 112, 114, 117.

унука Милоја, 1821, одузмено две генерације по 25 година, добијамо податак да је његов деда Милош рођен око 1772, а не 1722. године, као што се може закључити из натписа на спомен-плочи. Наравно, сви поменути људи не морају бити апсолутно ниукаком сродству са Милошем Станковићем, тако да се цео овај закључак мора узети са резервом.

КАПЕТАН ВИЋЕНТИЈЕ СТАНКОВИЋ (о. 1772–1780 – о. 1821–1832)

О капетану Вићентију Станковићу има неколико примарних историјских извора, на основу којих се тешко може саставити иоле потпунија биографија, али је, за разлику од Милоша Станковића, ситуација знатно боља. Година рођења Вићентија Станковића не може прецизно да се утврди, али како је био активни учесник оба устанка, може само да се претпостави да је рођен у периоду између 1772. и 1780. године, што ће рећи да је почетком XIX века могао имати око 30 година. Духомир Цветковић наводи да је Вићентије Станковић такође учествовао у фрајкору, али ни та његова тврдња не налази потврду у историјским изворима. Што се године смрти Вићентија Станковића тиче, ни ту не можемо бити потпуно прецизни. Из извора се може закључити да је преминуо између 1821. и 1832. године.

О учешћу Вићентија Станковића у бојевима Првог српског устанка нема конкретних података. Поменути Петар Јокић наводи да је имао чин капетана и сврстава га у команданте устаника из Посавске кнежине.⁷ Чин капетана добио је 15. јануара 1812. године, служећи у војсци под командом кнеза Симе Марковића из Великог Борка. Том приликом је добио следеће настављење:⁸

Од Верховнага вожда и Правитељствујушча Совјета Народа Сербскога Наименовање сербском капетану господару Вићентију Станковићу Благоустројство и добродствије војске наше изискује учинити наше расположеније за ону, равно и отличност Ваша на многа места против непријатеља показана иште награжденија и у знак таковаго именујемо Вас капетаном пешачким, који да буду у Команди и смотрењем вашим. Ви и команда Вашије војника покоравати се дужни

⁷ Самарџић, *Казивања*, 222, 261.

⁸ Архив Србије, Народна скупштина, 1883, ф. V, 9. Препис документа из претходне сигнатуре објавио је: Велибор Берко Савић, пр., *Акта и писма, прота Матеја Ненадовић* (Горњи Милановац: Дечје новине, 1983), 1107–1108. У даљем тексту (Савић, *Акта и писма*).

сте у свему Вашему Г. коменданту од кнежине Г. Симе Марковића и сва возложена од онаго на Вас заповедамо Вам точњејше исполњавати. Ибо исполњавајући она – јему од нас возложена совершиваћете нашу вољу. Будући се ви подчињени именујете Г. Коменданту, то потребно је и Вам подчињене назначити, и тако уређујемо.

Колико под смотренијем у Команди вашеј војника имали будете, на свако 25 војника по једога вредна уредника да можете Коменданту да представите који власт утврдити, и тако Ви, уредници војском, заједно наређујете се у послушаније и покорност својему Господ[ару] Г. Коменданту, који власт има с вама полио заповедати и управљати. Сожитељ у Команди Вашој живушће за чест Вашу забрањујемо угњетавати. Не сумњамо да против Вас новоје наименовање хоће Вас полно задовољна и благодарна предусрести. У чем уверени да ћете убудушче усугубити труде Ваше к полном исполненију сего наименованија која за показати себе достојна и благодарним сего отличија желимо Вам управљтисе в полној тишини сего предписанија.

В Правителствујушчем Совјету

*У Београду
15. јануара 1812
Попечитељ војни
Младен Миловановић
(м.п.)*

*Верховни Сербскога Народа Вожд
Преседатељ Совјета
Георгије Петровић
(м.п.)*

Након пропасти Првог српског устанка, Вићентије Станковић је са већином осталих војвода прешао у Хабзбуршку монархију. Непосредно пред Други српски устанак боравио је у Сремским Карловцима, заједно с војводама Симом Марковићем, Павлом Поповићем, Милојем Тодоровићем и Стеваном Јевтићем.⁹

На почетку Другог српског устанка, Станковић се, заједно с Павлом Поповићем из Вранића, вратио у Србију и придружио устаницима из околине Београда, који су се налазили у Железнику. Као намесник војводе Николе Катића, Станковић је преузео команду над устаницима и мањим шанцем, са задатком да пази на кретање Турака из Београда и на Палез.¹⁰ Вићентије Станковић је

⁹ Савић, *Акта и писма*, 302–303.

¹⁰ Михаило Малетић, ур., *Барајево и околина* (Београд: Народна књига, Скупштина општине Барајево, 1964), 90. У даљем тексту (Малетић, *Барајево*).

највероватније с војском учествовао у ослобођењу Палежа, мада за то нема историјских извора, већ се може само претпоставити.

После завршетка борби у Другом српском устанку, одлуком кнеза Милоша бр. 19 од 24. децембра 1815. године, постављен је, заједно с кнезом Павлом Маринковићем, за кнеза у Београдској нахији, кнежини Симе Марковића.¹¹ На месту кнеза се није дуго задржао, најкасније до краја 1816. године, када га је наследио Никола Станковић. Вићентије Станковић је био једини пренумерант из Остружнице за објављивање *Српског рјечника* Вука Караџића.¹² Из Остружнице је два пута, 1819. и 1821. године, молио пријатеља Николу Николајевића, учитеља, да га препоручи кнезу Милошу за службу.¹³ Да ли је добио неко намештење, за сада није познато. Тачна година његове смрти такође није позната, али се може претпоставити да је сигурно пре 1832. године пошто га нема у попису арачких глава за Остружницу.

За сада једини потврђени потомак Вићентија Станковића је његова кћи Анка, која је била удата за трговца Аргира Костандиновића у Београду. С њим је имала сина Ђорђа, који је кратко време био казначеј Округа Ћупријског и који је преминуо 1877. године. Како је већ 35 година била удовица, а синовљево пензију није могла да оствари, она је поднела молбу Народној скупштини 1884. године, у којој, као кћерка бившег војводе Вићентија Станковића, моли за месечно издржавање *како би јој било доста да се хлебом исхрани за још ово мало година живота*. Она је тада имала 63 године, што значи да је била рођена 1821. године.¹⁴

НИКОЛА СТАНКОВИЋ (о. 1780–1832)

Историјски највидљивији и најпознатији из фамилије Станковић, Никола, рођен је у Остружници, али се ни њему, због недостатка примарних извора, не може одредити тачна година рођења. Једини извор о томе је плоча на остружничкој цркви, на којој је уписано да је рођен 1744. године. Као у случају године рођења Милоша Станковића, и овај податак треба узети с резервом.

¹¹ Оригинал целог текста указа видети у: Архив Србије, Народна скупштина, 1883, ф. V, 9; Савић, *Акта и писма*, 1108.

¹² Вук Стефановић Караџић, *Српски рјечник*, пр. Павле Ивић (Београд: Нолит, 1987), XXVI.

¹³ Архив Србије, Књажевска канцеларија, IV, 78, 135.

¹⁴ Архив Србије, Народна скупштина, 1883, ф. V, 9; Духомир Цветковић у наведеној књизи, на страни 472, приказује родослов који почиње од Вићентија Станковића, али када се погледа наследни низ очигледно је да се ради о човеку који је рођен приближно 100 година после правог Вићентија. Да ли су из овог родослова мушки потомци капетана и кнеза Вићентија, не може да се поуздано потврди.

Слика 2.

Спомен-плоча Николи Станковићу на остружничкој цркви, 2022. године (фото Н. Лукић)

Figure 2

Nikola Stanković memorial plaque at the Ostružnica church, 2022 (photo N. Lukić)

Међутим, на основу године рођења његовог сина Милоша (1813) може се претпоставити да је рођен око 1780. године и да је био млађи од Вићентија и Милоша.¹⁵ И он је, без обзира на чињеницу да не постоје примарни извори који би то потврдили, био активни учесник у Првом српском устанку.

Никола Станковић није напустио Србију 1813. године и њега Сима Милутиновић Сарајлија помиње као скелецију на Сави. Прота Матеја Ненадовић, у једном свом писму, наводи да је информације о тешком стању, турским злочинима и дешавањима у Србији добијао од Николе Станковића и још једног човека.¹⁶ По предању, након неуспешне буне, Хаџи Продану су помогли да се пребаци преко Саве Атанасије Поповић – поп Тацко и скелеција Никола Станковић.¹⁷ Више је него јасно да је Станковић, прелазећи с једне на другу страну Саве, могао да даје информације о дешавањима у околини Београда и да буде веза с војводама у егзилу.

¹⁵ Лукић, *Грађа*, 108.

¹⁶ Сима Милутиновић Сарајлија, *Историја Србије од почетка 1813. до конца 1815. године*, друго издање (Београд: Српска краљевска штампарија, 1888), 91. У даљем тексту (Сарајлија, *Историја*). Овде се скелеција Никола Станковић помиње у негативном контексту јер је након изнуђеног признања од стране Турака одао војводу Димитрија Кујунџију Пазарца, који је с породицом ухваћен на скели и касније погубљен на Дорћолу; Савић, *Акта и писма*, 297.

¹⁷ Малетић, *Барајево*, 89. У „Трговачки дефтер Драгутина Милутиновића из 1807–1808. године”, *Зборник Музеја Првог српског устанка* 2 (1960): 132 помиње се Милован Станковић, трговац, који је имао своју лађу и за кога на основу презимена можемо претпоставити да је био у неким родбинским везама са Николом. У дефтеру се наводи да је послао 21 форинту извесном Милутину преко Николе Скелеције.

На скупу виђенијих Срба, одржаном 2. фебруара 1815. године у пивници свештеника Ранка у Рудовцима, одлучено је да се народ на пролеће поново дигне на Турке, али да се за вођу изабере Милош Обреновић, који је тада имао неоспорни углед. Након нешто више од месец дана, 15. марта, у Вреоцима је одржан нови скуп старешина, коме су присуствовали најпознатији трговци, свештеници, кнезови, међу којима је био и Никола Станковић. На скупу су потврђене раније донесене одлуке за дизање новог устанка, а задатак да о намерама устаника извести аустријског генерала Червенку добио је управо Никола Станковић.¹⁸

Непосредно пред избијање Другог српског устанка, београдски везир Сулејман-паша Скопљак покушао је да спроведе још једну сечу виђенијих Срба, како би предупредио устанак. Један од оних који су били на списку за спровод у Београд и егзекуцију био је Никола Станковић. Турци су ухватили Николу, који је својом вештином и храброшћу ипак успео да им умакне и спаси се готово сигурне смрти. Овај догађај описује Лазар Поповић и наводи: *Године 1815. кад се Сулејман-паша, бивши везир београдски, извести да књаз Милош после утишане Хаџи Проданове буне намерава Србе противу Турака подићи, онда он започне из оближњих села око Београда главне људе ватати, као што су и кнез Николу из Остружнице били ухватили, везали и у Београд потерали, давши га везана Ђоки Којићу да га води, а Турци на коњима за њим и пред њим чувајући га да не утекне. Путем идући, мотрио је Станковић, одакле би могао побећи, и кад дође до једног честог луга, он се Турцима замоли да му допусте себе ради напоље изаћи. Добивши допштење одведе га Којић до луга, и кад тамо дође молио га је да га пусти да бега, но овај није смео то учинити, а Станковић имајући код себе за појасом ножић, и онако везан извади га некако из појаса и Ђоку у раме на два три места рани, на шта овај нададе дреку, и у том га пусти, а Станковић побегне у луг и свој живот спасе.*¹⁹

Устаници су се окупљали у Турији око Николе Катића, у Великом Борку око Милисава Чамџије, у Вранићу око попа Тацка, а у Железнику око капетана Вићентија Станковића, који се вратио из Аустрије. У Станковићевој војсци, која је пазила на кретање Турака из Београда и на Палеж, били су и Павле

¹⁸ Владимир Стојанчевић, *Милош Обреновић и његово доба* (Београд: Просвета, 1966), 55; Ненадовић, *Живот*, 352–353.

¹⁹ Сретен Л. Поповић, *Путовање по новој Србији 1878 и 1880* (Београд: Српска књижевна задруга, 1950), 418–419. Прича потврђује и тезу да је Станковић рођен око 1780. године и да је у то време био у пуној снази како би поменути чин извршио. Да је рођен, као што то на спомен-плочи пише, 1744. године, врло тешко би успео да тако одреагује и спаси себи главу.

Поповић из Вранића и Павле Сретеновић из Лисовића.²⁰ Других података о Николином учешћу у бојевима у Другом српском устанку нема, с тим што Сима Милутиновић Сарајлија наводи да је током операције освајања Палежа имао задатак да, заједно с капетаном Петром Ерићем из Звечке, свако са својом војском, чува друм и скелу.²¹

Никола Станковић је највероватније током 1816. или почетком 1817. године постављен за кнеза Посавске кнежине Нахије београдске, наследивши на том положају Вићентија Станковића.²² Тим именовањем Станковић је ушао у круг људи који су заузимали највише положаје у управи кнеза Милоша и у које је он имао поверења. Управљање кнежином у којој је било 28 села, сакупљање пореза два пута годишње, старање о реду и миру у кнежини, вршење судске службе или организовање мештана за кулук, одржавање контакта с Турцима и спахијама, само су неки од задатака које је имао Никола Станковић.

Године 1821, након угушења Абдулине буне, дошло је до незадовољства спахија и ерлија, али и Турака који су живели у градовима Смедереву и Београду. Спахије су се буниле зато што им није исплаћен њихов део пореза и почели су да киње народ, чинећи притом разна злодела. Како би спречио да се сукоби из Београда пренесу и у његову околину, кнез Милош је наредио Николи Станковићу да изађе и заштити народ од спахија. На том задатку умало није изгубио живот у Жаркову, где је на њега пуцао тамошњи спахија Лозница, *али срећом пиштољ не састави и тако Никола би спашен.*²³

Уз дужност кнеза, Станковић је био и понекад стални, а понекад повремен члан Народне канцеларије у Београду, установљене на основу усменог споразума кнеза Милоша Обреновића и Марашли Али-паше 1815, а потврђене султановим ферманом исте године. Канцеларија је била састављена од нахијских (обор) кнезова, заседала је у саставу од три члана, а неко време их је било пет, рачунајући и секретара. Дужности кнезова Народне канцеларије биле су одржавање везе између кнеза и београдског везира, пресуђивање спорова које нису могли да пресуде нахијски кнезови и старање о потребама

²⁰ Малетић, *Барајево*, 90.

²¹ Сарајлија, *Историја*, 229.

²² Архив Србије, Књажеска канцеларија, IV, 8.

²³ Никола Ј. Петровић и Вукашин Ј. Петровић, *Грађа за историју Краљевине Србије, време прве владе кнеза Милоша Обреновића*, књига 2, од 1821. до 1823. године (Београд: Краљевска српска државна штампарија, 1884), 194. У даљем тексту (Петровић и Петровић, *Грађа*). Марко Абдула и Стеван Добрњац су 25. марта 1821. године подигли буну, касније запамћену као Абдулина буна, која је потрајала до 9. априла и једва да је оставила некаквог трага. Кнез Милош је брзо реаговао и угушио буну пре него што се и развила.

београдског везира. У фонду Народна канцеларија Архива Србије има 15 докумената у којима се помиње Никола Станковић. Од интересантнијих могу се издвојити: 5. фебруар 1820. године, Уговор о изградњи куће Николе Станковића; 8. јули 1823. године, писмо кнеза Милоша да се јави осталим кнезовима да се Николи у испомоћ пошаљу људи за кошење ливада (вероватно у Макишу); 1825. година, наредба кнеза Милоша да Никола Станковић оде на договор са Турцима из Београда око дрва; квите (признанице) Николе Станковића од прикупљеног харача за његову кнежину и сл.²⁴ Кнез Милош је вршио надзор над радом Канцеларије, која је с временом добијала све више судски карактер, да би 19. маја 1826. године била претворена у Београдски суд.

Нахија београдска није имала свог врховног кнеза до 1821. године, када је на то место постављен Никола Станковић. Он се ту ипак није дуго задржао и њега је наследио Јеврем Обреновић, рођени брат кнеза Милоша.²⁵ Вук Караџић описује како је Никола Станковић смењен с места кнеза Нахије београдске следећим речима: *Када је хтео да скине Николу Станковића с места обор-кнеза Нахије београдске Милош пред осталим кнежинским кнезовима упита кнеза Живана: Чујем да су дошли твоји кметови да се туже на Станковића. Кнез Живан не знајући ништа одговори му да он не зна ништа о томе и да се нико из његове кнежине није жалио на Станковића. На то му Милош одговори: Како није оца ти ј....., кад ти ја кажем да су дошли сви!*²⁶ Након разрешења с места кнеза Нахије београдске, Станковић је остао кнез у Посавској кнежини до краја 1825. године, што можемо да сазнамо из писма које је Јеврем Обреновић упутио кнезу Милошу, у коме му јавља да је он сменио Николу Станковића и на његово место поставио кнеза Петра Михаиловића из Велике Моштанице, али не наводи и разлоге за смену.²⁷ Никола Станковић је био учесник Мајске скупштине након Ђакове буне 1825. године, а из преписке се може видети да је показао лојалност кнезу Милошу Обреновићу. Станковић, одговарајући кнезу Милошу, на упућен позив одговара: *Ја ћу, кад другу вашу заповест примим да пођемо у Крагујевац* (реч је о Мајској скупштини 1825), *само оне кметове по београдској нахији одабрати код кои су ваше заповести свагда у великој почитанију и признанију бивале и непрестано бивају, кои никаква лицемерја нису показали, кои су прави љубитељи мира и*

²⁴ Архив Србије, Народна канцеларија, сумарни инвентар.

²⁵ Петровић и Петровић, *Грађа*, 357–358.

²⁶ Вук Стефановић Караџић, *Историјски списи* (Београд: Просвета, Нолит, 1987), 178. У даљем тексту (Караџић, *Историјски списи*).

²⁷ Архив Србије, Књажевска канцеларија, III, 650.

истини хранитељи како В. Сијателства и ваше фамилије, тајко и целог нашег народа.....Намерио сам њима неколико речи о верности и привржености к вама о сохраниенију мира и отуда произилазећој ползи српскога рода, проговорити и поучити.²⁸ Иначе, у изводима из протокола кнеза Милоша се јасно види да је Никола Станковић био лојалан све време и да је испуњавао сва наређења која му је слао кнез Милош.²⁹ С места кнежинског кнеза, Никола Станковић прелази у Суд општенародни српски у Крагујевцу 1826. године, да буде судија. Ту се задржао нешто више од годину дана. Од 1827. до 1830. године опет је вршио дужност кнеза Посавске кнежине, а од тада, у складу с новом административном поделом, дужност капетана Капетаније посавске, до своје смрти 1832. године.³⁰ Иако је био лојалан и човек од поверења кнеза Милоша, и Никола Станковић је више пута на својој кожи осетио кнежев апсолутизам. Једном приликом, када је боравио у манастиру Раковици 1830. године, мислећи да је кућа манастирска, око које се он највише трудио, и народна, као и све остале ћелије у другим манастирима, након завршене литургије он је узео кључеве горњег спрата и отишао с фамилијом да руча. Кад је Милошу јављено да му је Станковић током ручка запрљао патос на диванхани, послао му је писмо с пуно псовки и увреда, с наређењем да иде одмах у Раковицу и *тамо сам својом капом оно што је упрљао да опере и језиком полиже*.³¹

Никола Станковић је преминуо крајем лета 1832. године, што сазнајемо са натписа на његовој надгробној плочи поред остружничке цркве. На њој пише: *Овде лежи тело Николе Станковића, бист капетан серпски 18. г. главни његове светости Господара и књаза серпскога Милоша Обреновића. Престависја 19. септембра, лиета 1832.*

У попису арачких глава за 1832/3. годину у Остружници, између осталих се налази и Никола Станковић са сином Милошем, слугама Данилом, Луком, Јованом и Филипом.

Као што се види, од мушке деце имао је само сина Милоша и од њега унуке Радована, Станка, Косту, Алексу, Јована и унуку Драгу, од којих се до данас наставља лоза Николиног дела фамилије Станковић. Осим сина Милоша,

²⁸ Љубица Кандић, „Скупштине и избори народних представника за време прве владе Милоша Обреновића”, *Зборник Историјског музеја Србије* 6 (1969): 158.

²⁹ Василије Крестић и Никола Петровић, *Протокол кнеза Милоша Обреновића 1824–1825* (Београд: САНУ, Архив Србије, 1973), 200, 203, 220, 224, 228, 240–241, 244, 252, 254, 269.

³⁰ Бранко Перуничкић, *Београдски суд* (Београд: Историјски архив Београда, 1964), 235, 441–442. У даљем тексту (Перуничкић, *Београдски суд*).

³¹ Караџић, *Историјски списи*, 183–184.

Слика 3.
Надгробна плоча
Николе Станковића
пored цркве у Остружници,
2022. године (фото Н. Лукић)

Figure 3
Tombstone of Nikola Stanković
next to the church in Ostružnica,
2022 (photo N. Lukić)

имао је сигурно и кћерку Стаменију, која је остала удовица и преудала се за слугу Николића, који је радио као воденичар код њеног брата Милоша.³² Да ли је Никола Станковић имао још мушке и женске деце, за сада се није могло утврдити. Станковић је успео да стекне солидно имање у Остружници, али и у околним селима. Нову велику кућу је изградио 1820. године. Имао је 2/3 „тала” (удела) тзв. Дели-Стојанове механе у Београду, држао је у закупу кафану у Железнику, имао је и имање у Пећанима, итд.³³ Имовину је наследио син Милош, и она је по попису из 1863. године вредела 637 дуката цесарских, па није била највећа у Посавском срезу. Према том попису, Милош Станковић је располагао са две куће са зградама (100 дуката), њивама од 24½ дана орања

³² Цветковић, *Остружница*, 57.

³³ Перуничић, *Београдски суд*, 74. Трећи тал механе је поседовао Димитрије Дели Стојановић.

(49), ливадама од 55½ коса траве (121), земљиштем под лугом од 3 дана орања (10), воћњаком од 5 дана орања (25), воденицом с плацем (30), механом у селу (100), виноградом од 10 мотика (20), непокретним имањем у селу Пећани. Месечни приход био је 35 талира.³⁴

Милош Станковић, као и његов отац, је вршио разне управне дужности. Чиновничку каријеру започео је као практикант у исправничеству Београдском, да би након тога био писар у Посавском срезу од 1839. до 1845. године, када је прешао у Јошанички срез на исту функцију, на којој је остао до 1847. године. У периоду 1847–1849. године обављао је дужност млађег писара у начелству Округа београдског, писар је био током 1849/50, а 21. јуна 1850. године био је постављен за секретара начелства Округа београдског.³⁵ Петар К. Влајић износи податак да је Милица, кћерка жарковачког кмета Јована Влајића, била удата за Николиног сина, капетана Милоша Станковића.³⁶

БИБЛИОГРАФИЈА

Влајић, Петар К.

„Сеоски кнез Јован Влајић, гроф Антоније Језеровски и Матија Бан”. *Правда*, 3. март, 1937.

Кандић, Љубица

„Скупштине и избори народних представника за време прве владе Милоша Обреновића”. *Зборник Историјског музеја Србије* 6 (1969): 155–167.

Караџић Стефановић, Вук

Историјски списи. Београд: Просвета, Нолит, 1987.

Крестић, Василије и Никола Петровић

Протокол кнеза Милоша Обреновића 1824–1825. Београд: САНУ, Архив Србије, 1973.

³⁴ Лукић, *Грађа*, 108.

³⁵ Архив Србије, Збирка Мите Петровића, 2336 и 2337, септембар 1835; „Укази и уредбе”, *Српске новине*, 18. фебруар 1847, 53; „Србија”, *Српске новине*, 1. јули 1850, 280.

³⁶ Петар К. Влајић, „Сеоски кнез Јован Влајић, гроф Антоније Језеровски и Матија Бан”, *Правда*, 3. март 1937, 7.

Лукић, Ненад

Грађа за историју Чукарице, књига 1, пописи становништва и имовине чукаричких насеља 1820–1933. године & порекло фамилија по истраживању Ристе Т. Николића: Жарково, Железник, Остружница, Сремчица, Велика Моштаница, Рушањ, Руцка, Пеђани и Умка & формирање Општине Чукарица 1911. године. Београд: Градска општина Чукарица, 2012.

Малетић, Михаило, ур.

Барајево и околина. Београд: Народна књига, Скупштина општине Барајево, 1964.

Милутиновић, Сима Сарајлија

Историја Србије од почетка 1813. до конца 1815. године, друго издање. Београд: Српска краљевска штампарија, 1888.

Ненадовић, Константин Н.

Живот и дела великог Ђорђа Петровића Кара-Ђорђа Врховног Војводе, ослободиоца и Владара Србије и живот његови Војвода и јунака, као градиво за Србску Историју од године 1804 до 1813 и на даље. Беч: Штампарија Јована Н. Вернаја, 1884.

Перуничкић, Бранко

Београдски суд. Београд: Историјски архив Београда, 1964.

Петровић, Никола Ј. и Вукашин Ј. Петровић

Грађа за историју Краљевине Србије, време прве владе кнеза Милоша Обреновића, књига 2, од 1821. до 1823. године. Београд: Краљевска српска државна штампарија, 1884.

Поповић, Сретен Л.

Путовање по новој Србији 1878 и 1880. Београд: Српска књижевна задруга, 1950.

Савић, Велибор Берко, пр.

Прота Матеја Ненадовић, Акта и писма. Горњи Милановац: Дечје новине, 1983.

Самарџић, Драгана, пр.

Казивања о српском устанку 1804. Београд: Српска књижевна задруга, 1980.

„Србија”. *Српске новине*, 1. јули 1850.

Стојанчевић, Владимир

Милош Обреновић и његово доба. Београд: Просвета, 1966.

„Трговачки дефтер Драгутина Милутиновића из 1807–1808. године”. *Зборник Музеја Првог српског устанка* 2 (1960): 119–148.

„Укази и уредбе”. *Српске новине*, 18. фебруар 1847.

Цветковић, Духомир

Остружница. Београд: Културно просветна заједница, 2004.

Оригиналан научни рад

Примљено: 19. 5. 2023.

Прихваћено: 23. 5. 2023.

Nenad M. Lukić

Museum of Science and Technology,
51 Skenderbegova Str., Belgrade
nenad.lukic@muzejnt.rs

MILOŠ, VIĆENTIJE AND NIKOLA STANKOVIĆ, CAPTAINS AND PRINCES FROM OSTRUŽNICA: BRIEF BIOGRAPHIES

SUMMARY

Ostružnica, a village on the outskirts of Belgrade, had a significant political and strategic role during both uprisings, as did certain people who were born there. Miloš, Vićentije and Nikola Stanković were natives of Ostružnica and prominent participants in the uprisings, and later in the creation of the Serbian autonomous principality. Miloš Stanković was an uprising leader, a captain who died in 1810. Vićentije Stanković was also a captain in the First Serbian Uprising, a military commander in the Second Serbian Uprising and later a prince of the Principality of Posavina. However, it seems that as Karađorđe's captain, he fell out of favour with Prince Miloš Obrenović after the end of the Second Serbian Uprising, and spent the final years of his life in poverty. The third Stanković, Nikola, was an organizer and participant of the Second Serbian Uprising and a confidant of Prince Miloš. He was an insurgent commander, prince of the Principality of Posavska, member of the People's Chancellery, prince of the entire Belgrade Nahiyah, then a judge of the General Court in Kragujevac, and he ended his career as captain of the Posavska Captaincy in 1832, when he died. The descendants of Nikola Stanković, and perhaps also Miloš and Vićentije still live in Ostružnica today. The family is one of the largest in terms of number of houses.

РЕЦЕНЗЕНТИ

Горан Антонић, Ангелина Банковић, Игор Борозан, Јасна Вуковић, Харис Дајч, Вук Даутовић, Александар Кадијевић, Петар В. Крестић, Славиша Перић, Радомир Ј. Поповић, Тадија Стефановић, Исидора Точанац Радовић, Александар Фотић, Јасмина Чубрило

Адреса редакције:

Музеј града Београда

11000 Београд, Змај Јовина 1

<http://www.mgb.org.rs>

Тел/факс: 011/3283-504

Годишњак града Београда LXIX–LXX штампан је финансијским средствима Секретаријата за културу Града Београда

Тираж

300

Штампарија

SDPS d. o. o, Београд

REVIEWERS

Goran Antonić, Angelina Banković, Igor Borozan, Jasmina Čubrilo, Haris Dajč, Vuk Dautović, Aleksandar Fotić, Aleksandar Kadrijević, Petar V. Krestić, Slaviša Perić, Radomir J. Popović, Tadija Stefanović, Isidora Točanac Radović, Jasna Vuković

Editorial office address:

Belgrade City Museum

11000 Belgrade, Zmaj Jovina 1

<http://www.mgb.org.rs>

Phone/fax: 011/3283-504

The LXIX–LXX *Annual of the City of Belgrade* was printed with the financial resources of the Secretariat for Culture of the City of Belgrade

Copies

300

Print

SDPS d. o. o, Belgrade

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

94(497.11)

ГОДИШЊАК града Београда = Annual of the City of Belgrade / уредник Милош Спасић. – 1958, књ. 5- . – Београд :
Музеј града Београда, 1958- (Београд : SDPS). - 25 cm

Годишње. – Је наставак: Годишњак Музеја града Београда = ISSN 1451-284X. – Друго издање на другом медијуму:

Годишњак града Београда

(Online) = ISSN 2335-0873

ISSN 0436-1105 = Годишњак града Београда

COBISS.SR-ID 5656322